

**“Filologiya va pedagogikada yangicha ilmiy izlanishlar:
an'anaviylikdan zamonaviylikka”**

**ULUG'BEK HAMDAMNING “OTA” ROMANIDAGI PO'LAT OBRAZI
TAHLILI**

O'rolova Munira

Guliston davlat pedagogika instituti
Tillarni o'qitish fakulteti
O'zbek tili va adabiyoti yo'nalishi
2-bosqich talabasi

Annotatsiya:

Ushbu maqolada zamonaviy adabiyotning eng yorqin namoyondasi, zamonaviy adabiyot rivojiga o'zining romanlari bilan hissa qo'shgan yozuvchi Ulug'bek Hamdamning hayoti va ijodi haqida qisqacha ma'lumot beriladi. Shuningdek, ushbu maqolada yozuvchining asarlaridagi badiiy, ijtimoiy va tarbiyaviy ahamiyatga ham to'xtalib o'tiladi. Bundan tashqari ushbu maqolada Ulug'bek Hamdamning “Ota” romanidagi personajlar, ularning ayanchli taqdiri hamda ota va qiz munosabatlari haqida ham ma'lumot beriladi.

Kalit so'zlar:

Ulug'bek Hamdam, “Ota”, roman, tahlil, obraz, Po'lat, Sevinch, sabr, qanoat, bardosh, muvozanat, taqdir, ota va qiz, sinov, oila, mas'uliyat, his-tuyg'u, syujet, qahramon, adabiyot, fazilat.

KIRISH

Ulug'bek Hamdam taxallusi ostida ijod qiluvchi yozuvchi, professor Hamdamov Ulug'bek Abduvahobovich 1968-yilning 24-aprel sanasida Andijon viloyatining Marhamat tumanida tavallud topgan. Ulug'bek Hamdam maktab tahsilidan so'ng 1988-yilda Toshkent davlat universitetining filologiya fakultetida tahsil oladi¹. Undan so'ng magistraturada, so'ng aspiranturada o'qishini davom ettiradi. Ulug'bek ham nazm, ham nasrda ijod qiladi². Ulug'bek Hamdam qardosh turk tilidan tarjima bilan ham shug'ullanadi. U asarlarida turli xil qismlarni badiiy kashf qilishga intiladi³. Ulug'bek Hamdamning ilk she'riy to'plami 2001-yil “Tangriga eltuvchi isyon” nomi ostida bosib chiqilib, o'quvchilar qo'lga yetib bordi. Shundan so'ng yozuvchining birin-ketin “Atirgul”, “Seni kutdim”, “Yolg'izlik”, “Muvozanat”, “Isyon va ibodat”,

¹ <https://arboblar.uz>

² <https://arboblar.uz>

³ <https://arboblar.uz>

“Sabo va samandar”, “Ota”, “Lola”, “Bir piyola suv” nomli kitoblari bosib chiqilib, tez orada kitobxonlar qalbidan ham joy oldi. Ulug‘bek Hamdamning asarlari bir-biridan tamomila farq qiladi. Har bir asaridagi qahramonlar taqdiridan tortib, voqealar rivojigacha bir-biridan ajralib turadi. Asarlaridagi har bir inson obrazi jamiyatdagi turli taqdir, turli harakterlar egasidir. Ular orqali yozuvchi jamiyatning qaysidir bo‘g‘inini o‘quvchiga ochib berishga harakat qiladi. Masalan, yozuvchining “Muvozanat” romanini olaylik. Romanda chigal qahramonlar taqdiri tasvirlangan bo‘lib, unda kimdir ilm olish yo‘lidan borib, insonlarni ma‘rifatli qilish yo‘lidan borsa, yana biri pul, dunyo yig‘ish bilan hayoli band, yana biri katta amal kursisiga o‘tirish ilinjida, lekin ularning hech biri baxtga, halovatga erisha olmadi⁴. Asar qahramonlarining hech biri bu dunyo muvozanatini ushlay olmadi. Ular bu dunyo lazzati boylik, mansabdan iborat emasligini tushunib yeta olmadi. Yozuvchi bu asari orqali inson baxti faqatgina mansab, boylikda emas, balki ruhiy muvozanat va ma‘naviy yetuklida ekanligini o‘quvchilarga yetkazib berishni maqsad qilib qo‘ygan. Qachonki insonlar bu dunyoda baxtga erishmoqchi bo‘lsa ma‘naviyatini ham, ruhiyatni ham bir muvozanatda ushlay olishi kerak. “Muvozanat” romani aynan mana shu syujet asosida qurilgan.

Ko‘plab yozuvchi, shoirlar ijodiga e‘tibor beradigan bo‘lsak, har birining ijodida ona timsoli gavdalangan she‘r yoki asarlar mavjud. Ularda o‘zbek onasi siymosi gavdalantirilganini ko‘rishimiz mumkin. Lekin hech bir yozuvchi asarlarida o‘zbek otasi siymosini gavdalantirgan emas. Darhaqiqat, bugungacha milliy adabiyotimizdagi biror asarda ota obrazi alohida namoyon bo‘lmagan edi⁵. Bu ishga Ulug‘bek Hamdam qo‘l urdi. Ulug‘bek Hamdamning “Ota” romanida o‘zbek otalarini chinakam umumlashma timsoli aks etdi⁶. Yozuvchining bu romanida Po‘lat obrazi orqali chinakam o‘zbek otasi tasvirlangan. Ota-markaziy qahramondir⁷. Bu jamiyat va oiladagi mas‘uliyat timsoli hisoblanadi⁸. Ota o‘z oilasi uchun hamma narsaga tayyor shaxs. Shunday bo‘lsa ham har doim or-nomus masalasi birinchi o‘rinda turib kelgan. Yozuvchi asar bosh qahramoniga bejizga “Po‘lat” deb ism tanlamagan. Po‘lat tabiatda uchraydigan, qattiq va mustahkam metall ma‘nosini beradi. Yozuvchi bu nomni metofara orqali shaxning ismi sifatida gavdalantirgan. Va bu esa kuchli, irodali, bardoshli degan ma‘noni bildiradi. Bizning qahramonimiz Po‘lat ota ham huddi shunday- irodasi kuchli, bardoshli qahramondir. Biz o‘zbeklarda or-nomus masalasi hamma narsadan ustun qo‘yiladi. Hattoki, farzanddan ham. Po‘lat ota o‘n besh yil ichida tilab olgan farzandidan bir soniyadayoq kechib keta oldi. Uni o‘z qo‘llari bilan

⁴ <https://cyberleninka.uz> O‘rolova Dilnoza Murodilla qizi “Muvozanat” romanida ramziy obraz va poetik mazmun maqola.

⁵ Ulug‘bek Hamdam “Ota” romani. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2024-y.

⁶ Ulug‘bek Hamdam “Ota” romani. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2024-y.

⁷ <https://inlibrary.uz> Imamberdiyeva Mohigul Xasanovna, Ulug‘bek Hamdamning “Ota” romani kensepti tahlili.

⁸ <https://inlibrary.uz> Imamberdiyeva Mohigul Xasanovna, Ulug‘bek Hamdamning “Ota” romani kensepti tahlili.

o'ldirishga ham bordi. Asarni o'qish davomida shunga guvoh bo'lamizki, Po'lat ota ko'zining oq-u qorasi, hayotining mazmuni, butun bor yo'g'i bo'lgan Sevinchini o'z qo'llari bilan o'ldiradi. Ularning bir-biriga bo'lgan munosabatida hech qanday ziddiyatlar bo'lmagan. Ota va qiz bir-biriga mehribon edi. Po'lat ota qizi uchun, ko'zining oq-u qorasi uchun hamma narsaga tayyor edi. Uni bilimli, tarbiyali qilib o'stirdi, hech kimdan kam qilmadi. Sevinch ham bitta farzand qilishi kerak bo'lgan ishni qildi, o'qidi, imkoni boricha ota-onasining yuzini yorug' qilishga harakat qildi. Yozuvchi Ulug'bek Hamdam yaratgan ota obrazini hayolimizda gavdalantirar ekanmiz, Po'lat ota boshidan o'tkazgan qiyinchiliklari shunchaki oddiy narsa emasligining guvohi bo'lamiz. Ulug'bek Hamdam yaratgan har bir asarning o'z yo'nalishi va har bir asardagi qahramonlarning alohida bir-biriga o'xshamaydigan psixolingvistikasi bor. Psixolingvistika fan sifatida matndagi hissiyotlilik (his-tuyg'ularni yetkazish qobiliyati) xususiyatiga alohida e'tibor qaratadi⁹. Matnni psixolingvistik tahlil qilish badiiy matnning mavzulari, g'oyalari va yozuv uslubi haqida tushunchaga ega bo'lish uchun foydali vosita bo'lishi mumkin¹⁰.

Inson hayot sinovlariga qancha ko'p duch kelsa, ularni yengish uchun tabiiy ravishda qobiq yaratadi. Ya'ni inson bu narsaga oldindan o'zini tayyorlaydi. Irodasini, sabr-bardoshini mustahkamlaydi. Uning uchun endigi navbatda kelishi ko'zda tutilgan sinov, mashaqqatlar endi u uchun hech nima emas. Chunki u hammasiga ko'nikib bo'ldi. Asar qahramoni Po'lat ota ham ana shunday insonlar toifasiga kiradi. Po'lat ota "Po'lat" bo'lguncha ham ne-ne kunlarni boshidan o'tkazdi. Necha bor o'lim bilan yuzma yuz keldi. Irodasi, ruhiyati kuchli ekan bularni yengib o'tdi. Har kim ham bunday irodaga ega emas, har kim ham bu sinovlarni ko'tara olmaydi. Yaratgan ham bandalarining sabr-matnatiga yarasha sinov berar ekan, undan ortig'ini emas. Faqat har bir inson sinovlar oldida o'jizlanib qolmasligi kerak. Uni yengib o'tish uchun harakat qilishi kerak. Aytishadiku, "Oyning o'n beshi qorong'u, o'n beshi yorug'" deb. Aynan o'sha yorug' kunlarga yetib olish uchun qorong'u kunlarni boshdan o'tkazish kerak. Po'lat otaning qorong'u kunlari bo'lib kelgan sinovlar uning sabr-bardoshiga yarasha sinovlardir.

Yigit kishining g'ururi – bu uning sha'ni va qadr-qimmatini, ichki kuchidir. Yigit kishining g'ururli, qat'iyatli bo'lishi uning hayot so'qmoqlaridagi mavqeyini ko'taradi. Asarimiz qahramoni Po'lat o'ta ham ana shunday g'ururli, or-nomusli mard kishi sifatida gavdalangan. Ikkinchi jahon urushiga bitta-yu bitta farzand bo'lishiga qaramay ko'ngillilardan bo'lib jo'naydi. U men bitta farzandman, urushdan qaytmasam ota-onamning ahvoli nima bo'ladi deb o'ylamasdi. Unda or-nomus masalasi kuchli edi. Bormasam odamlar ko'ziga qanday qarayman, hamma Vatani uchun xizmat qilsa men bu yerda yurolmayman, o'lsam shahid bo'laman, agar tirik

⁹ Abuzaloqova M.K., Avliyoqulova L.B "Badiiy matnning psixolingvistik tahlili". Buxdu.uz

¹⁰ Abdulazoqova M.K., Avliyoqulova L.B "Badiiy matnning psixolingvistik tahlili". Buxdu.uz

qaytsam qahramon bo'lib yorug' yuz bilan qaytaman degan o'y-fikrlar uning hayollarini egallab olgandi. Bu haqiqiy o'zbek o'g'loning jasorati edi. Po'lat urush zahmini tottdi. Ko'p qiyinchiliklarni boshidan o'tkazdi. Urush tugadi, endi o'z vatanimga, oilam bag'riga qaytib baxtli yashayman, g'am-tashvishli kunlar orta qoldi deb o'ylagan edi. Po'latning urushdan qaytishing o'zi bir mo'jiza edi. Har yaxshining bir yomoni bor deganlaridek, Po'latning qaytishi oilasiga baxt olib kelgan bo'lsa, uning farzandsizligi oila boshiga yana g'am-tashvish sola boshladi. Oychechak opa va O'tkir aka Po'latning nasli davom etishi uchun chin dildan qayg'uradi. Oychechak opaning qilmagan ishi, bormagan tabibi qolmadi. Ne-ne uyqusiz, bedor duolar bilan o'tkazilgan kechalar nihoyat xushxabar olib keldi, "Po'lat va Yog'duning oilasida qichqirib, ko'hna g'amlar qafasini parchalab chaqaloq tug'ildi!... Qiz!!!¹¹. Uzoq kutilgan bu mehmonga Sevinch deb ism qo'yishdilar. Sevinch ular ular uchun yangi bir hayot bag'ishladi. Ular Sevichni yer-u ko'kka ishonmasdilar. Juda asrab-avaylashar edi. "Asragan ko'zga cho'p kirar" deganlaridek Sevinch kattalar o'rtasidagi o'zaro adovat qurboni bo'ldi. Adovat sababli yuzaga kelgan yong'in uning yuzini kuydirib butun umr Sevinchning yuzida chandiq qoldirgan bo'lsa, bu narsa Po'latning qalbida chandiq qoldirdi. Bu mash'um voqea oila boshiga butun umrlik kulfat olib keldi. Po'lat otaning boshidan o'tkazgan barcha sinovlari buning oldida arzimas bo'lib ko'rindi. Axir Sevinch yuragining yarmi edida. Po'lat har qancha qiyin bo'lmasin o'zini qo'lga olishga urinardi, qizining ko'ngliga qarar uning ko'ngli yarim bo'lib qolishidan qo'rqardi. Bu yong'in butun oilaning nafaqat o'tmishi va buguniga, balki kelajagiga ham o'z ta'sirini o'tkazmay qolmadi. Butun oila aziyat chekdi, qiynaldi. Hatto ota o'z qizining o'limiga sababchi bo'ldi. Sevinch avlodimiz davom etsin, hamma qatori men ham onalik baxtini his qilay, men ham hamma qatori baxtli bo'lay degan maqsadda hech kimga aytmasdan oila qurgan edi. To'g'ri onasi buni bilar edi, lekin ota rozi xudo rozi¹² deganlaridek otasini rozi qilolmadi. Haqiqatni undan yashirdi. Bu narsa uning hayotiga zomin bo'ldi. Balki Sevich qurgan oilasi nikoh orqali qurilganini aytganda ota o'z qizini o'ldirmas, ikki orada farzand yetim qolmas edi. Haqiqatdan xabari yo'q Po'lat el-yurt oldida qanday bosh ko'tarib yuraman, nima degan odam bo'ldim degan o'y-hayollar bilan bunday qabih ishga qo'l urdi. Toki bor haqiqatni bilmagunicha qilgan ishidan sira ham pushoymon bo'lmadi. Lekin u pushaymon bo'lgan vaqtda kech edi. Endi hech narsa ortiga qaytmaydi. Endi na Sevinch, na Yog'du va na baxtli onlari ortga qaymaydi. Bu sinovlar Po'lat otani "Po'lat" qildi. Goh kuldirdi, goh yig'latdi.

Po'lat otada bu sinovlarga bardosh beradigan kuch bor edi. Asarimiz qahramonida biz o'rnak oladigan jihatlar ham bor. U boshiga tushgan kunlardan nolimadi. Hammasiga sabr qildi. Inson qancha sabrli bo'lsa shunga yarasha ajr oladi. To'g'ri ba'zida dunyo ko'zimizga qorong'u ko'rinib ketadi. Go'yoki o'lim hamma

¹¹ Ulug'bek Hamdam "Ota" romani. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2014-yil 76-bet.

¹² O'zbek xalq maqoli.

narsaga yechim bo'ladigandek tuyiladi. Bunday vaziyatdan chiqib keta olish har kimning o'ziga bog'liq. Irodasi kuchlilargina bunday vaziyatdan chiqib keta oladi. To'g'ri Po'lat ota irodasi kuchli, sabrli, bardoshli inson edi. Uning hayoti davomida boshidan o'tkazganlari har qanday kuchli insonni ham zaiflashtiradi uni xato qilishga sababchi bo'ladi. Inson xato qilishdan oldin buning oqibati nimalarga olib kelishini o'ylab ko'rishi kerak. Kech bo'lmasidan oldin. Ba'zan xatolar jahl chiqqanda, g'azablanganda yuzaga keladi. Xalqimiz ham jahl kelsa, aql qochar¹³ deb bejiz aytishmagan. Eng avvalo, bunday paytda inson o'zini boshqara olishi kerak. O'zini qo'lga ola bilmasa asarimiz qahramoni kabi fojyaviy xatoga yo'l qo'yadi. Po'lat ota garchi xatoga yo'l qo'ygan bo'lsa ham, undan o'rnak oladigan jihatlari ham yo'q emas. Bu asarni o'qir ekanmiz, birinchi navbatda, Po'lat ota obrazi orqali sabrli bo'lishni o'rganamiz. Sinovlarga qarshi tura olishni o'rganamiz, insonparvarlik fazilatini o'zimizda shakllantirishni o'rganamiz. Eng muhimi xatolarda to'g'ri xulosa chiqarishni va xato qilishdan o'zimizni tiya bilishni o'rganamiz. Yozuvchi Ulug'bek Hamdam Po'lat obrazini oddiygina asarning bosh qahramoni sifatida yaratmadi. Bu obraz orqali o'quvchiga nimalarnidir uqtirmoqchi bo'ldi. Po'lat otaning qilgan xatosi ham o'quvchiga dars bo'la oladi. Bu orqali o'quvchi jahl chiqqan payti g'azabni yenga olish kerakligini, eshita olish xususiyatini shakllantira olish kerakligini, to'g'ri tushunish har joyda muhim ekanligini o'rganadi.

XULOSA.

Xulosa qilib shuni aytishimiz mumkinki, inson bu dunyoga kelar ekan uning butun hayoti, taqdiri bitilgan bo'ladi. Qilayotgan har bir ishi belgilangan taqdiri asosida amalga oshadi. Faqat bundan nolimasligimiz, boriga qanoat qilib yashashimiz kerak. Po'lat ota ham shunday qildi. Bo'lib o'tgan voqealar uning taqdiri ekanligini tushundi, nolish, norozi bo'lish bilan hayot yaxshilanib qolmasligini angladi. Ulug'bek Hamdamning "Ota" romani shu qadar mohirlik bilan yozilganki, bu albatta, uning mahoratidan darak beradi. Bu romanni o'qish orqali o'quvchi o'ziga juda ko'p saboq oladi. Juda ko'p narsani o'rganadi. Nafaqat bu kitobda, balki boshqa durdona asrlarimiz zamirida ham insonni yaxshilikka undovchi, unga dars bo'la oluvchi bir hikmat yotadi. Chunki adabiyot insonni faqat yaxshilikka undaydi. Inson o'qish, bilim olish orqali rivojlanadi, o'sadi. Shuning uchun bir joyda qotib qolmaslik, o'z qobig'idan tashqariga chiqa olish kerak.

Po'lat ota haqiqiy o'zbek otasi timsolidir

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI.

1. <https://arboblal.uz>
2. <https://cyberleninka.uz> O'rolova Dilnoza Murodilla qizi "Muvozanat" romanida ramziy obraz va poetik mazmun maqola.

¹³ O'zbek xalq maqoli.

3. Ulug‘bek Hamdam “Ota” romani. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2024-y.
4. <https://inlibrary.uz> Imamberdiyeva Mohigul Xasanovna, Ulug‘bek Hamdamning “Ota” romani kensepti tahlili.
5. Abuzaloqova M.K, Avliyoqulova L.B “Badiiy matnning psixolingvistik tahlili”. Buxdu.uz
6. O‘zbek xalq maqollari